

HANTLIEDING



by staveringsline
WURKBOEK 4

Ynhâldsopjefte Staveringsline

Algemeine hantlieding en ferantwurdig 4

Hantlieding Frysk

• Les 1	eo	6
• Les 2	iuw	9
• Les 3	eau	11
• Les 4	w	13
• Les 5	stomme letters	15
• Les 6	gjin c, mar k en s	17

Algemene handleiding en verantwoording 20

Handleiding Nederlands

• Les 1	eo	22
• Les 2	iuw	25
• Les 3	eau	27
• Les 4	w	29
• Les 5	stomme letters	31
• Les 6	gjin c, mar k en s	33

Kolofon

Kreatyf Skriuwen en Staveringsline

Auteurs

Tjitske van Dijk
Gelske Bosch
Jan Douwes
Skelte Anema
Doutsen Jellema

Foarmjouwing

Studio Tink

Korreksje

Ytsje Steen

Mei tank oan

De pilotgroep en it learkrêftepanel

Yllustraasjes

iStock

© 2025 Afûk, Postbus 53, 8900 AB Ljouwert

www.afuk.frl

Audio en oar materiaal op: www.staveringsline.frl



Alle rjochten foarbehâlden. Neat út dizze útjefte mei fermannichfâldige, yn in automatisearre bestân opslein of yn hokker foarm of op hokker wize dan ek iepenbier makke wurde, itsij elektroanysk, meganysk of op hokker oare wize dan ek, sûnder foarôfgeande skriftlike tastimming fan de útjouwer. Tekst- en datamining fan (parten fan) dizze útjefte is útdruklik net tastien.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

Algemiene hantlieding en ferantwurdig

Fyzje

It oanlearen fan staveringsregels is net in doel op himsels. Goed staverje kinne is ien fan de feardichheden dy't helpe kinne by it skriuwen fan (goede) teksten. De staveringsregels kenne, stiet net gelyk oan in goede tekst skriuwe kinne. It úteinlike doel is om kwalitatyf goede Fryske teksten skriuwe te kinnen. Dêrom is der keazen foar in boekje mei oan de iene kant Skriuwlessen (it doel) en oan de oare kant de Staveringslessen (de teory, de feardichheid).

Opbou

De skriuwlessen binne opboud neffens in stappeplan. Dat stappeplan jout hâldfêst om ta it úteinlike produkt te kommen. Stap ien bestiet út it sammeljen en opskriuwen fan de gedachten. Yn stap twa wurdt in kar makke út alles wat opskreaun is by de earste stap en yn de tredde stap wurdt it úteinlike produkt makke. De staveringslessen binne ek neffens in fêst stramyn opboud. De les begjint mei in doel en it oanbieden fan de regels dy't fan tapassing binne. Dêrnei jout de learkrêft in yntroduksje. Yn de yntroduksje wurdt oan de hân fan foarbyldwurden en sinnen tawurke nei it skriuwen fan in kapstokwurd: in wurd dat de regel represintearret. It kapstokwurd helpt de learling de regel better te ûnthâlden en ta passen.

De yntroduksje is opboud neffens it fiif-stappenplan:

1. Ik harkje nei it wurd en sis it wurd nei.
2. Ik diel it wurd op yn klanken of wurdlidden.
3. Hear ik wat bysûnders? Hokker ôfspraak heart dêr by?
4. Ik skriuw it wurd.
5. Ik kontrolearje it wurd. Ha ik it goed skreaun?

Nei de yntroduksje folget in startdiktee mei wurden dy't by de regels hearre. De neikommende opdracht (opdracht 1) is in Fryske tekst, bygelyks in ferske, gedicht of kranteberjocht. Opdracht 2 is in sykplaat. By opdracht 3 sykje learlingen sels wurden op yn boeken of tydskriften. As der gjin fysike teksten beskikber binne, kin de online ferzje fan Tsjil Magazine brûkt wurde. Dy is fergees beskikber fia: cedinonderwijs.nl/tsjil. De lêste opdracht is in ferdjipjende opdracht dy't de learlingen útdaget om nochris mei de regel(s) fan dy les oan it wurk te gean.

Ynset

De skriuwlessen en staveringslessen hawwe mienskiplik dat yn 'e titel fan de skriuwlessen deselde letters foarkomme as yn de staveringslessen behannele wurde. Hoe't de lessen ynset wurde is oan de learkrêft sels. It is mooglik om earst in staveringsles te meitsjen en dan de bypassende skriuwles, mar it kin fansels ek oarsom. It is ek mooglik om nei oanlieding fan skreaune produkten te sjen yn hokker kategory de learlingen noch in soad flaters meitsje en op basis dêrfan de staveringslessen oan te bieden.

Terminology

Yn it boekje komt sa no en dan terminology foar dy't faaks wat útlis nedich hat.

- **wurdliid** – NL: lettergreep
- **tiidwurden** – NL: werkwoorden
- **brekking** – in klankferskowing yn in wurd
- **stimleas** – stimbannen trilje net by de útspraak
- **stimhawwend** – stimbannen trilje wol by de útspraak
- **lûd** – NL: klinker
- **klank** – klank
- **twalûd** – twa lûden dy'tst yn ien azem útsprekst
- **bylûd** – NL: medeklinker
- **kapke** – it dakje op de â, ê, ô of û.

Yn de yntroduksje wurdt ûnderskied makke tusken klanken en skreaune letters of wurden. As it oer klanken giet, dan binne se oanjûn mei read en steane se tusken twa streekjes. Bygelyks: "do hearst dan /f/." As it om skreaune letters of wurden giet, steane se tusken skrapkes. Bygelyks: "dat skriuwst sa: 'skoalle'."

Regels, fonetyk en ekstra

Bij alle staveringslessen steane kaders. Yn sa'n kader steane as earste in fonetyske werjefte, in beskriuwing fan de lûden, in foarbyld fan it lûd yn it Frysk en in foarbyld fan it lûd yn it Nederlânsk of in oare taal. As twadde steane der noch ekstra regels en ynformaasje foar de learkrêft. Dizze ynformaasje kin ynset wurde om bepaalde saken te ferdúdlikjen en as ferdjipping foar de learlingen dy't dêr om freegje.

Audio

By it diktee en guon opdrachten is audio beskikber. Dat wurdt oanjûn mei in ikoantsje.

De audiofragmenten binne online te finen, op staveringsline.frl.

Of brûk dizze QR-koade:



Les 1 • eo

Yn dizze les leare de learlingen wannear't sy yn it Frysk eo skriuwe moatte

Regel:

Wurden mei **eo** moatt út 'e holle leare.
(kapstokwurd: freon)

Tarieding:

- Soargje derfoar dat de lûdsfragminten foar de learlingen klearstean. Kinst de sinnen sels ek foarlêze.
- Lis Fryske boeken en/of tydskriften klear foar opdracht 3.

Weromkeppeling:

Yn it foarige boekje ha de learlingen leard oer de ij, oa, oe, uo, ie, ea en oai. Kapstokwurden dêrby wiene 'bij', 'doar', 'doarren', 'foet', 'muorre', 'kastiel', 'stiennen', 'keal', 'beammen' en 'koai'. Kies in oantal kapstokwurden út en freegje de learlingen nei de regels dy't dêrby hearre.

Regels, fonetyk en ekstra

fonetysk	lûd	foarbyld Frysk	voorbeeld Nederlands
ö.ə	de eu folge troch de e (fan de)	freon gleon	deur

It Frysk hat trije letterkombinaasjes dy't it lûd /ö.ə/ fertsjintwurdigje:

- As 'eu' yn it wurd 'kleur'
- As 'eau' yn (meastentiids) doetiid en mulwurdsfoarmen fan iuw-tiidwurden, bygelyks 'treaun', 'dreaun', 'skreaun'
- As 'eo' yn 'freon'.

Yntroduksje:

Nim mei de learlingen de regel fan dizze les troch.

De 'eo' is in twalûd en klinkt as /ö.ə/. Sprek de Fryske 'eo' rêstich út en lit de learlingen goed lústerje.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Ik sjoch myn freon op sneon."

Freegje de learlingen oft se yn de sin wurden hearre dy't in /ö.ə/-lûd hawwe. De 'eo' is in twalûd. Skriuw op it boerd it wurd 'sneon' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze.

Sprek no it wurd 'freon' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'freon' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Der binne yn it Frysk net safolle wurden mei 'eo'. Der binne wol wurden mei deselde klank, dy't op in oare manier skreaun wurde. Dêrom moatte de wurden mei 'eo' út 'e holle leard wurde.

It wurd 'sneon' wurdt yn de Fryske Wâlden net brûkt. Dêr wurdt it wurd 'saterdei' brûkt foar dy dei yn 'e wike. Dochs is it ek foar learlingen út 'e Wâlden goed om te witten dat it wurd 'sneon' ien fan de wurden mei 'eo' is.

Diktee:

Begjin mei it diktee. Lit alle learlingen de wurden opskriuwe yn it wurkboek. Lit de learlingen ek omsirkelje om hokker regel it giet (yn dit gefal kin allinne it plaatsje 'freon' omsirkele wurde).

1. Myn broer is myn bêste **freon**.
(skriuw op: freon)
2. Op **sneon** ha wy altyd in wedstriid.
(skriuw op: sneon)
3. It doarpke **Leons** leit flak by Ljouwert.
(skriuw op: Leons)
4. Foarsichtich ite, it sop is noch **gleon!**
(skriuw op: gleon)
5. Yn 'e fakânsje gean ik by myn **freondinne** útfanhûs.
(skriuw op: freondinne)

Opdracht 1:

Dizze opdracht dochst klassikaal. Lês de tekst fan it ferhaaltsje foar of lit it audiofragmint by dizze opdracht hearre. It audiofragmint is te finen op de webside. Lit de learlingen lûsterje en lette op de klank /**ö.ə**/ as yn freon. Lit it ferhaaltsje in twadde kear hearre. Lit de learlingen meilêze en alle wurden mei de 'eo' fan freon grien kleurje. Net yn alle wurden mei de letterkombinaasje 'eo' klinkt dy sa as yn 'freon'. Lit de learlingen alle wurden mei in 'eo' dy't net klinkt as yn 'freon' blau kleurje.

► Antwurden

eo fan freon	oare wurden mei eo
freonen	fideo
gleonhjit	Napoleons
gleone	neonrôze
sneontemiddei	Kameleon
freondinnen	Meteoryt
freonen	akkordeon
miljeufreonlik	fideo
freonegroep	akkordeon
freonen	
bistefreon	
freonen	
gleone	
sneon	

Lit se de wurden foarlêze dy't se fûn hawwe. De learlingen skriuwe de wurden mei 'eo' yn de goede rige.

Witte de learlingen wat de wurden betsjutte of kinne se dat betinke? Brûk eventueel www.frysker.nl om wurden op te sykjen.

In groep **freonen** sit byelkoar.
Se sitte yn it skaad, want yn 'e sinne is it **gleonhjit**.
Se moatte in **fideo** meitsje foar skoalle.
Mar der is op dizze **gleone sneontemiddei** neat te belibjen.
Se suchtsje.
'Ha jim ek sin yn in suertsje?' freget ien fan de **freondinnen**.
Se hellet in pûdsje **Napoleons** út har **neonrôze** rêchsek.
Ien fan de **freonen** wol it papierke op 'e grûn smite.
'Hee! Dat is net **miljeufreonlik**! Doch it papierke mar yn dyn bûse.'
Dan hearre se muzyk.
Wêr komt it wei?
Yn it wetter leit in boatsje.
It liket wol wat op de **Kameleon**.

Mar dit boatsje hjit De **Meteoryt**.
Op de boat sit in man mei in **akkordeon**.
Hy spilet fleurige ferskes.
By syn fuotten lizze twa hûnen en in kat.
As de man de **freonegroep** sjocht, hâldt er op fan spyljen.
'Spylje jo foar de bisten?' freegje de **freonen**.
'Ja, de bisten binne gek op muzyk en ik bin gek op bisten. Mar ik spylje foar elk dy't it hearre wol.'
'Wy moatte in **fideo** meitsje foar skoalle. Meie wy jo filmje as jo spylje?'
De **bistefreon** fynt it goed.
De **freonen** aaie de bisten en dûnsje op de muzyk fan de **akkordeon**.
Sa is der dochs wat te belibjen op dy saaie **gleone sneon**.

Opdracht 2:

De learlingen sykje yn it plaatsje fiif wurden mei 'eo' as yn freon. Foar ekstra stipe kinne se nei de anagrammen sjen. Mochten se der net útkomme, dan kinne se ek noch harkje nei it lûdsfragmint op de webside.

► Antwurden

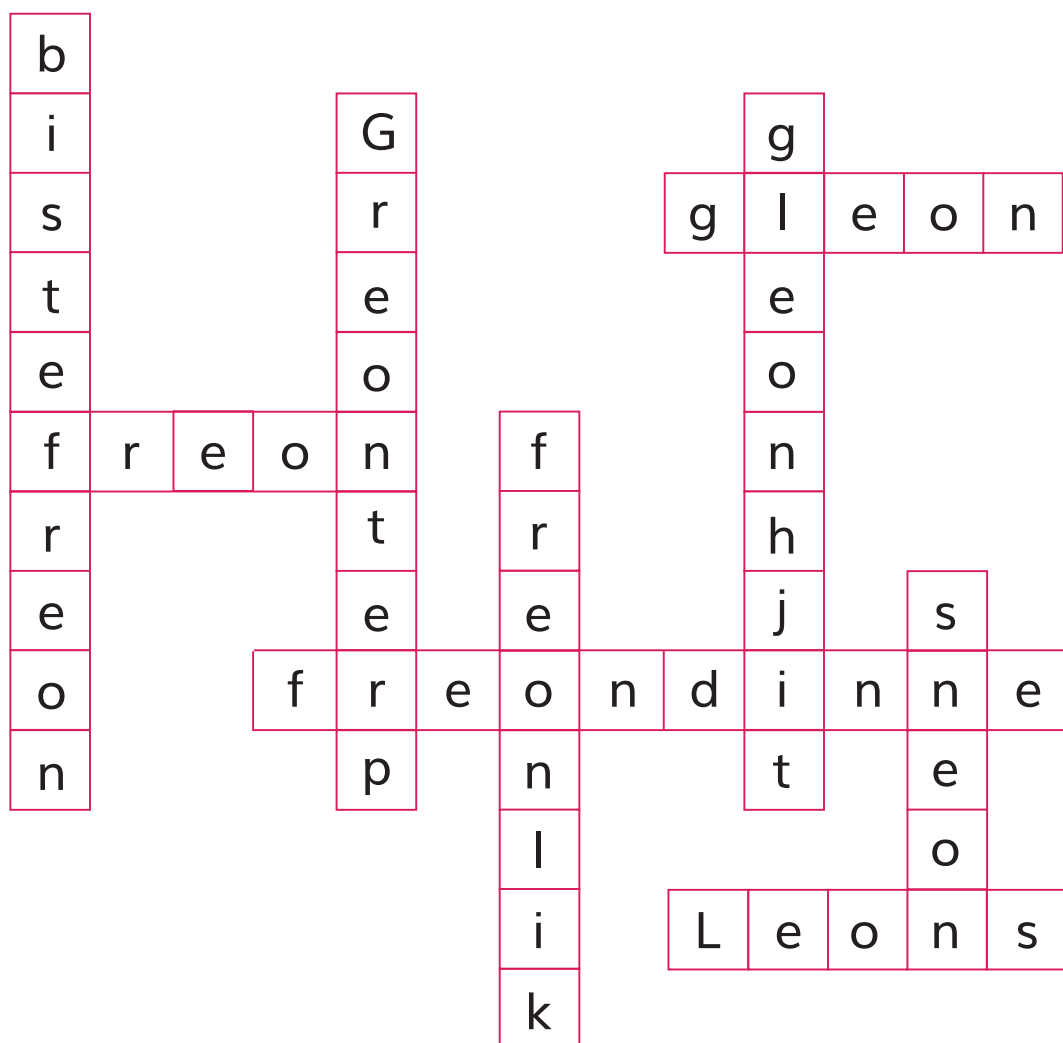
1. freon
2. sneon
3. gleon
4. freondinne
5. Greonterp

Opdracht 3:

Soargje derfoar dat der Fryske boeken en/of tydskriften klearlizze. Lit de learlingen yn twa- of trijetallen gearwurkje. Stimulearje de learlingen om oare wurden te sykjen as yn de oare opdrachten, al sil dat net meifalle, omdat der net safolle wurden mei de 'eo' (as yn 'freon') binne. De wurden skriuwe se op yn harren wurkboek. As se it Nederlânske wurd net witte, lit se dat dan opsykje yn in wurdboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

By de opdracht steane 9 wurden mei de 'eo'. Dy wurden passe op ien manier yn de fakjes. Tip om te begjinnen: tel de letters fan de wurden en begjin mei it wurd dat in unyk oantal letters hat (freonlik). Dat wurd past mar op ien plak yn it raster. Puzelje dêrútwei de oare wurden yn it raster.



Les 2 • iuw

Yn dizze les leare de learlingen wannear't sy yn it Frysk iuw skriuwe moatte.

Regel:

Wurden mei iuw moattst út 'e holle leare.
(kapstokwurd: skriuwe)

Tarieding:

- Soargje derfoar dat de lûdsfragminten foar de learlingen klearstean. Kinst de sinnen sels ek foarlêze.
- Lis Fryske boeken en/of tydskriften klear foar opdracht 3.

Weromkeppeling:

Sjoch werom nei de foarige les. Besjoch noch in kear it plaatsje by opdracht 2. Neam de wurden dy't de learlingen fûn hawwe. Freegje nei de regel dy't dêrby heart.

Regels, fonetyk en ekstra			
fonetysk	lûd	foarbyld Frysk	voorbeeld Nederlands
i:ɥ	de y, dan de ú (fan thú <u>s</u>) folge troch û	mi <u>iuw</u> iuw liuw	interview
jo.ɥ	de j, dan o (fan bok) folge troch û	bedriuw skriuwe priuwe	yoga

Yntroduksje:

Nim mei de learlingen de regel fan dizze les troch.

De 'iuw' is soms in twalûd en soms in trijelûd en kin yn it Frysk dus op twa manieren klinke. Yn guon wurden sprekst de 'iuw' altyd út as /i:ɥ/ sa as yn 'miuw'. Yn oare wurden kin de 'iuw' útsprutsen wurde as /i:ɥ/ of as /jo.ɥ/. Lit de 'iuw'-klank yn it wurd 'triuwe' op twa manieren hearre. Lit de learlingen de wurden ek útsprekke. Hoe sprekke sy de 'iuw' út?

Lês dan de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Wy moatte in brief skriuwe nei in bedriuw."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre mei de 'iuw'. Dy klank klinkt as de 'iuw' yn 'miuw' (/i:ɥ/) of liket op de 'eau' fan sleau

(/jo.ɥ/) fan de folgjende les. Ast it wurd skriuwst, komt nei de 'iu' in 'w'. Dy 'w' hearst net: it is in stomme letter. Skriuw op it boerd it wurd 'bedriuw' as foarbyld en sprek it op twa manieren út. Lit de learlingen it wurd neisizze.

Sprek no it wurd 'skriuwe' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'skriuwe' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Fertel noch in kear: guon wurden wurde altyd útsprutsen as /i:ɥ/ ('y' mei dêrnei de 'û' en de 'û'), lykas 'liuw', en guon wurden mei 'iuw' kinne útsprutsen wurde mei /jo.ɥ/ (de 'j', de 'o' mei dêrnei 'û'), lykas 'skriuwe'. Dat kin betsjutte dat guon wurden út 'e holle leard wurde moatte.

Diktee:

Begjin mei it diktee. Lit alle learlingen de wurden opskriuwe yn it wurkboek. Lit de learlingen ek omsirkelje om hokker regel it giet (yn dit gefal kin allinne it plaatsje 'skriuwe' omsirkele wurde).

1. Fiskjen ademje troch harren **kiuwen**.
(skriuw op: kiuwen)
2. Mei ik alfêst in koekje **priuwe**?
(skriuw op: priuwe)
3. Sake **triuwt** de karre by de bult op.
(skriuw op: triuwt)
4. Yn de foarige **iuw** is de auto útfûn.
(skriuw op: iuw)
5. By dat **bedriuw** meitsje se túnhúskes.
(skriuw op: bedriuw)

Opdracht 1:

Dizze opdracht dochst klassikaal. Lês de tekst foar of lit it audiofragmint by dizze opdracht hearre. It audiofragmint is te finen op de webside. Lit de learlingen lústerje en lette op de klank /i:u/ en /jo.u/. Lit de learlingen meilêze en alle wurden mei 'iuw' kleurje. De learlingen skriuwe de wurden mei 'iuw' ûnder de tekst nochris op.

► Antwurden

1. driuwen
2. wiuwe
3. driuwt
4. miuwen
5. oerbliuwsels
6. driuwe
7. oerbliuwt
8. bliuwe

Opdracht 2:

De learlingen sykje yn it plaatsje fiif wurden mei 'iuw'. Foar ekstra stipe kinne se nei de anagrammen sjen. Mochten se der net útkomme, dan kinne se ek noch harkje nei it lûdsfragmint op de webside.

► Antwurden

1. driuwe
2. miuw
3. skriuwe
4. kiuw
5. wiuwe

Opdracht 3:

Soargje derfoar dat der Fryske boeken en/of tydskriften klearlizze. Lit de learlingen yn twa- of trijetallen gearwurkje. Stimulearje de learlingen om oare wurden te sykjen as yn de oare opdrachten. De wurden skriuwe se op yn harren wurkboek. As se it Nederlânske wurd net witte, lit se dat dan opsykje yn in wurdboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

De learlingen lêze foar harrensels of yn twa-tallen it plaatsje-gedicht 'Winter' fan Auck Peanstra. Lit se ek goed lústerje: past it wurd dat se keazen hawwe yn it ritme fan it gedicht?

De oarspronklike tekst:

It is winter, it hat ferzen,
de **sleat** leit fol mei iis.
Ik byn de **redens** ûnder,
win anst de earste **priis**.
Op 'e wâl ropt in **eintsje**,
hy trillet yn 'e **snie**:
'Ik woe graach dat it reinde,
de **sleat** wer wetter wie.'

Miskien kieze de learlingen wol oare wurden dy't ek yn 'e sin passe, dat is ek goed.

Dan lêze se it gedicht 'Wolken' fan Hans en Monique Hagen út 'e bondel 'Do bist de leafste'. Lit se neitinke oer wurden dy't se tekenje kinne. Neist it gedicht is romte om it plaatsje-gedicht te meitsjen, mar it mei fansels ek op in los fel papier. De gedichten kinne dan ophongen wurde yn 'e klasse. Lit de learlingen harren plaatsje-gedicht meielkoar diele en der meielkoar oer prate. Ha se deselde wurden keazen om te tekenjen? Lit se elkoars plaatsje-gedichten lêze.

Les 3 • eau

Yn dizze les leare de learlingen wannear't sy yn it Frysk eau skriuwe moatte.

Regel:

Wurden mei **eau** moatt út 'e holle leare.
(kapstokwurd: **preaun**)

Tarieding:

- Soargje derfoar dat de lûdsfragminten foar de learlingen klearstean. Kinst de sinnen sels ek foarlêze.
- Lis Fryske boeken en/of tydskriften klear foar opdracht 3.

Weromkeppeling:

Sjoch werom nei de foarige les. Besjoch noch in kear it plaatsje by opdracht 2. Neam de wurden dy't de learlingen fûn hawwe. Freegje nei de regel dy't dêrby heart.

Yntroduksje:

Nim mei de learlingen de regel fan dizze les troch.

Yn ferskillende wurden kin de 'eau' ferskillend klinke. De 'eau' fan 'sleau' /sljo.ɥ/ klinkt oars as de 'eau' fan 'ik ha skreaun' /skrö.ən/. Yn 'skreaun' klinkt de 'eau' itselde as de 'eo' fan 'freon'.

Dêrom moatte wurden mei 'eau' út 'e holle leard wurde.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"De kok leaude dat it iten lekker wie, neidat er it preaun hie."

Freegje de learlingen oft se yn de sin wurden hearre dy't in 'eau'-lûd hawwe. De 'eau' hat yn de beide wurden dy't de learlingen fine kinne in oare klank. Skriuw op it boerd it wurd 'leaude' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze.

Regels, fonetyk en ekstra

fonetysk	lûd	foarbyld Frysk	voorbeeld Nederlands
ö.ə	de eu folge troch in e (fan de)	freon preaun	deur
jo.ɥ	de j, dan o (fan bok) folge troch û	sleau skriuwe	yoga

- Der binne yn it Frysk net safolle wurden mei 'eau'. Yn it Frysk wurdt 'eau' op ferskillende manieren útsprutsen. As /jo.ɥ/ en as /ö.ə/. It meast komt de 'eau' mei /ö.ə/-klank foar yn de doetiid en yn de mulwurden fan tiidwurden.

Foarbylden:

- triuwe - treau - ha treaun
- driuwe - dreau - ha dreau
- bliuwe - bleau - bin bleaun
- skriuwe - skreau - ha skreaun
- wriuwe - wreau - ha wreaun
- Tiidwurden mei '-iuwe' krije dus yn in soad gefallen 'eau' yn doetiid en mulwurd, mar net altyd (bgl.: wiuwe - wiuwde - ha wiuwd).
- De 'eau' mei /jo.ɥ/-klank komt ek foar yn in oantal wurden dy't tsjintwurdich net in soad mear brûkt wurde. Foarbylden: 'reauke' (kop-en-pantsje), 'greau' (oerbliuwsel fan útbret spek), 'kleauwe' (houtsjes spjalte foar bgl. de kachel), 'reau' (NL: gerei), 'kleau' (NL: kloof), 'kreauwe' (rúze meitsje).
- Wurden mei 'eau', dy't as /jo.ɥ/ útsprutsen wurde en dy't faker foarkomme, binne: 'sleau', 'leauwe', 'skreauwe', 'skreau' (NL: 'schreeuw').

Sprek no it wurd 'preaun' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'preaun' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Diktee:

Begjin mei it diktee. Lit alle learlingen de wurden opskriuwe yn it wurkboek. Lit de learlingen ek omsirkelje om hokker regel it giet (yn dit gefal kin allinne it plaatsje 'preaun' omsirkele wurde).

1. Gerbrich wol it ferhaal net *leauwe*.
(skriuw op: leauwe)
2. Dat liket my sterk *oerdreaun*.
(skriuw op: oerdreaun)
3. Beppe seach in mûs en joech in *skreau*.
(skriuw op: skreau)
4. Der *dreau* in dikke tûke yn 'e sleat.
(skriuw op: dreau)
5. Master hat de dikke matte ûnder it klimrek *treaun*.
(skriuw op: treaun)

Opdracht 1:

Dizze opdracht dochst klassikaal. Lês de tekst fan it gedicht foar of lit it audiofragmint by dizze opdracht hearre. It audiofragmint is te finen op de webside. Praat koart oer it gedicht. Wêr giet it oer? Lit de learlingen lette op de klank /*ö.ə*/ as yn 'preaun'. Lit it gedicht in twadde kear hearre. De learlingen lêze mei en besykje de wurden op te skriuwen by it goede nûmer. Lit se de wurden foarlêze dy't se opskreaun hawwe. De wurden mei 'eau' yn it gedicht binne allegear it mulwurd fan in tiidwurd. Lit se achter de ynfolle mulwurden it hiele tiidwurd ynfolje.

► Antwurden

- | | | |
|------------|---|---------|
| 1. bleaun | - | bliuwe |
| 2. skreaun | - | skriuwe |
| 3. treaun | - | triuwe |
| 4. dreau | - | driuwe |

Opdracht 2:

De learlingen sykje yn it plaatsje fiif wurden mei 'eau' as yn 'preaun'. Foar ekstra stipe kinne se nei de anagrammen sjen. Mochten se der net útkomme, dan kinne se ek noch harkje nei it lûdsfragmint op de webside.

► Antwurden

1. treaun
2. preaun
3. dreau
4. skreau
5. sleau

Opdracht 3:

Soargje derfoar dat der Fryske boeken en/of tydskriften klearlizze. Lit de learlingen yn twa- of trijetallen gearwurkje. Stimulearje de learlingen om oare wurden te sykjen as yn de oare opdrachten, al sil dat net meifalle, omdat der net safolle wurden mei 'eau' (as yn 'preaun') binne. De wurden skriuwe se op yn harren wurkboek. As se it Nederlânske wurd net witte, lit se dat dan opsykje yn in wurdboek of op *frysker.nl*.

Opdracht 4:

In soad wurden mei 'eau' binne in foarm fan in tiidwurd (werkwoord). Dat kin de doetiid wêze of it mulwurd. Yn dizze opdracht sykje de learlingen de passende foarm fan it tiidwurd. It giet yn de opdracht hieltyd om it mulwurd.

► Antwurden

1. Ik triuw de karre mei boadskippen.
Ik ha de karre mei boadskippen treaun.
2. De hûn bliuwt by de beam sitten.
De hûn is by de beam sitten bleaun.
(Tink om de goede folchoarder fan de tiidwurden!)
3. Anna skriuwt in briefke foar Jesse.
Anna hat in briefke foar Jesse skreaun.
4. De flesse driuwt yn 'e see.
De flesse hat yn 'e see dreau.

Les 4 • w

Yn dizze les leare de learlingen wannear't sy yn it Frysk de oergongs-w skriuwe moatte.

Regels:

- Allinnich wurden mei iuw einigje op in w yn it Frysk.
(kapstokwurd: **frou**)
- As in lûd (**a-e-i-o-u**) folge wurdt troch in toanleaze klank, dan skriuwst dêrtusken in w.
(kapstokwurd: **bouwe**)

Tarieding:

- Soargje derfoar dat de lûdsfragminten foar de learlingen klearstean.
Kinst de sinnen sels ek foarlêze.
- Lis Fryske boeken en/of tydskriften klear foar opdracht 3.

Weromkeppeling:

Sjoch werom nei de foarige les. Besjoch noch in kear it plaatsje by opdracht 2. Neam de wurden dy't de learlingen fûn hawwe. Freegje nei de regel dy't dêrby heart.

Yntroduksje:

Nim mei de learlingen de regels fan dizze les troch.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"De frou har jurk is blau."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre dy't in /**ɔ.u**/-lûd (fan 'hout') hawwe. Skriuw op it boerd it wurd 'blau' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze.

Sprek no it wurd 'frou' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'frou' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Yn it Frysk skriuwst de 'w' oan 'e ein fan in wurd allinne by wurden mei 'iuw'. Yn it Nederlânsk is

Regels, fonetyk en ekstra			
fonetysk	lûd	foarbyld Frysk	voorbeeld Nederlands
ʋə*	in û-klank folge troch in stomme e	bou w e dow w en	bouw e n

* omdat de oergongs-w altyd folge wurdt troch in toanleas lûd, skriuwe we dy hjir mei it toanleaze lûd: /ʋə/.

De oergongs -w wurdt ek skreaun as it lûd folge wurdt troch in oar lûd sûnder klam (in toanleas lûd).
Foarbyld: blau – blauwe, grou – grouwe,
ko – kowefleis, trou – trouwe, sleau – sleauwe,
ik sko – jim skowe, rou – rouwich

dat oars. Skriuw eventueel as foarbyld de wurden 'frou' en 'vrouw' op it boerd. Sprek de wurden rêstich út en lit de learlingen goed lústerje. Sawol yn it Frysk as yn it Nederlânsk hearst de 'w' net yn de útspraak. Yn it Frysk skriuwst dy 'w' ek net.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
'De fjouwer freonen bouwe in hutte.'

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre dy't in /**ɔ.u**/-lûd (fan 'hout') hawwe. Skriuw op it boerd it wurd 'fjouwer' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze.

Sprek no it wurd 'bouwe' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'bouwe' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit

de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

As in lûd folge wurdt troch in toanleaze klank,

dan skriuwst dêrtusken in 'w'. Wiis de learlingen op it lêste lûd foar de 'w' en op de toanleaze 'e' dy't dêrop folget. Der kinne mear foarbylden jûn wurde ('mouwe', 'klauwe', 'stowe').

Diktee:

Begjin mei it diktee. Lit alle learlingen de wurden opskriuwe yn it wurkboek. Lit de learlingen ek omsirkelje om hokker regel it giet.

1. Der sitte twa **dowen** op it dak.
(skriuw op: downen)
2. Myn favorite kleur is **blau**.
(skriuw op: blau)
3. Us buorman sil moarn **trouwe**.
(skriuw op: trouwe)
4. Kom **gau**, ik ha in ferrassing!
(skriuw op: gau)
5. Ik **fertrou** it foar gjin meter.
(skriuw op: fertrou)

Opdracht 1:

Dizze opdracht dochst klassikaal. Lês it gedicht fan Arjan en Iwan Hut of lit it audiofragmint by dizze opdracht hearre. It audiofragmint is te finen op de webside. Lit de learlingen de earste kear allinne lûsterje. Wêr giet it gedicht oer? Lit it gedicht noch in kear hearre en lit de learlingen ek meilêze. Learlingen kinne it gedicht sels ek foarlêze. Lit se dêrnei de beide opdrachten meitsje. Sjoch de opdrachten mei-inoar nei en lit de learlingen eventuele flaters ferbetterje.

► Antwurden

- | | |
|-----------------|-------------------------|
| Ien gebou | – twa gebouwen |
| Twa touwen | – ien tou |
| De loft is blau | – de blauwe loft |
| De trouwe hûn | – de hûn is trou |
| De kat seit | – miau |

Bouwe

bam en tik
en boem en knik
pok en tok en
knak en klik
oei en loei en oeps
en **wau**
dêr stie op tafel
in **gebou**
in grut **gebou**
dat hie ik makke
krekt foardat it
ynmekoar sakke

Opdracht 2:

De learlingen sykje yn it plaatsje wurden mei in oergongs-w, sa as yn 'bouwe', en wurden sûnder ein-w, sa as yn 'frou'. Foar ekstra stipe kinne se sjen nei de anagrammen. Mochten se der net útkomme, dan kinne se ek noch harkje nei it lûdsfragmint yn op de webside.

► Antwurden

1. frou
2. trouwe
3. blau
4. downen
5. fjouwer

Opdracht 3:

Soargje derfoar dat der Fryske boeken en/of tydskriften klearlizze. Lit de learlingen yn twa- of trijetallen gearwurkje. Stimulearje de learlingen om oare wurden te sykjen as yn de oare opdrachten. De wurden skriuwe se op yn harren wurkboek. As se it Nederlânske wurd net witte, lit se dat dan opsykje yn in wurdboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

► Antwurden

frou - gebouwen - skriuw - flau - fjouwer -
miau - wau - trouwe - downen - blau

Les 5 • stomme letters

Yn dizze les leare de learlingen wannear't se yn it Frysk stomme letters skriuwe moatte.

Regels:

- Do skriuwst de l wol foar de d en t, mar do hearst de l net.
(kapstokwurd: sâlt)
- Do skriuwst de r wol foar de d, n, s en t, mar do hearst de r net.
(kapstokwurd: boerd)

Tarieding:

- Soargje derfoar dat de lûdsfragminten foar de learlingen klearstean. Kinst de sinnen sels ek foarlêze.
- Lis Fryske boeken en/of tydskriften klear foar opdracht 3.

Weromkeppeling:

Sjoch werom nei de foarige les. Besjoch noch in kear it plaatsje by opdracht 2. Neam de wurden dy't de learlingen fûn hawwe. Freegje nei de regel dy't dêrby heart.

Regels, fonetyk en ekstra

fonetysk	lûd	foarbyld Frysk	voorbeeld Nederlands
/sɔ:t/ (sâlt)	neat; sprekst it net út	sâlt	-
/gɛ:s/ (gers)	neat; sprekst it net út	gers	-

Der binne neist de neamde regels noch in pear gefallen wêryn't in stomme letter foarkomme kin yn it Frysk. In pear foarbylden dy't in soad foarkomme:

- De 'f' nei de 'ô'.
Foarbyld: 'ôfmeitsje', de 'f' sprekt net út.
- Yn guon gefallen de 'h' foar de 'j'.
Foarbyld: 'hjoed', de 'h' sprekt net út.

Yntroduksje:

Nim mei de learlingen de nije regels troch.

Fertel de learlingen dat dizze les oer 'stomme letters' giet. Jou oan dat 'stomme letters' letters binne dy'tst wol skriuwst, mar net útsprekst.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"It wurd sâlt rimet op kâld."

Skriuw de sin op it boerd, mar skriuw it kapstokwurd 'sâlt' noch net op. Sprek de sin no dúdlik út. Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden sjogge dy't in stomme letter hawwe. Nim de wurden 'wurd' en 'kâld' as foarbyld. De 'r' yn 'wurd' en de 'l' yn kâld wurde net útsprutsen, mar skriuwst se wol.

Sprek no it wurd 'sâlt' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'sâlt' opskriuwe yn it

wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"De bern meie hjoed op it boerd tekenje."

Skriuw de sin op it boerd, mar skriuw it kapstokwurd 'boerd' noch net op. Sprek de sin no dúdlik út. Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden sjogge dy't in stomme letter hawwe. Nim it wurd 'bern' as foarbyld. De 'r' yn 'bern' wurdt net útsprutsen, mar skriuwst him wol. Jou oan dat yn 'hjoed' ek in stomme letter sit, nammentlik de 'h'.

Sprek no it wurd 'boerd' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'boerd' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit

de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Fertel de learlingen dat mear letters yn it Frysk stom wêze kinne, mar dat dy no noch net behannele wurde.

Diktee:

Begjin mei it diktee. Lit alle learlingen de wurden opskriuwe yn it wurkboek. Lit de learlingen ek omsirkelje om hokker regel it giet.

1. Us heit hat in **burd**.
(skriuw op: burd)
2. **Wâld** is in oar wurd foar bosk.
(skriuw op: wâld)
3. De hûn swaaide fleurich mei syn **sturt**.
(skriuw op: sturt)
4. Doutzen stie te wachtsjen foar de **poarte**.
(skriuw op: poarte)
5. It **gers** wie hielendal wiet.
(skriuw op: gers)

Opdracht 1:

Dizze opdracht dochst klassikaal. Lês de tekst fan it ferhaal foar of lit it audiofragmint by dizze opdracht hearre. It audiofragmint is te finen op de webside. Lit de learlingen lústerje en dêrby lette op de stomme letters. Lit it ferhaal in twadde kear hearre. Lit de learlingen meilêze en de missende wurden ynfolje.

► Antwurden

1. hjoed
2. oars
3. wrâld
4. dêr't*
5. hâld
6. herten

* yn it ferske wurdt 'wêr't' songen, dat moat eins 'dêr't' wêze.

Opdracht 2:

De learlingen sykje yn it plaatsje fiif wurden mei stomme letters deryn. Foar ekstra stipe kinne se sjen nei de anagrammen. Mochten se der net útkomme, dan kinne se ek noch harkje nei it lûdsfragmint op de webside.

► Antwurden

1. kâld
2. jierdei
3. hjerst
4. swart
5. learzens

Opdracht 3:

In oare opdracht as oars. Oan de linkerkant steane allegear wurden mei in stomme letter. Oan de rjochterkant steane letters. De learlingen lûke in lyntsje fan it wurd nei de stomme letter dy't yn dat wurd stiet. Op de webside fynst in audioferzje fan de opdracht.

► Antwurden

dy'tsto	→ t
hjoeddeistich	→ h
sturt	→ r
wrâld	→ l
rydsto	→ d
foarjier	→ j
komôf	→ f

Opdracht 4:

De learlingen lêze de tekst of harkje nei it audiofragmint op de webside. Jou oan dat der bûten de regels dy't se oanbean krigen hawwe noch mear stomme letters binne. De learlingen kleurje de stomme letters yn de tekst.

► Antwurden

Hjoed ha ik myn jierdei, sei de fiskferkeaper út de Wâlden.
Hy pakte in board mei sâlte hjerring út it kuolkastke.
Wolle jim ek sa'n lekker kâld fiskje mei sipeltsjes?
Pak him mar by de sturt.
Jim moatte it no witte, oars ferdwine se by it ôffal.
Mei in fiis gesicht ha ik der ien ôfhelle en opiten.
Hjir krijst wol bot toarst fan.
Se moasten it ferbiede, dy sâlte hjerring.

Les 6 • gjin c, mar k of s

Yn dizze les leare de learlingen hoe't se wurden skriuwe dy't yn it Nederlânsk in c hawwe.

Regel:

Yn it Frysk skriuwst gjin c: lústerje nei de klank en skriuw k of s.

(kapstokwurden: kaktus en sitroen)

Tarieding:

- Soargje derfoar dat de lûdsfragminten foar de learlingen klearstean. Kinst de sinnen sels ek foarlêze.
- Lis Fryske boeken en/of tydskriften klear foar opdracht 3.

Weromkeppeling:

Sjoch werom nei de foarige les. Besjoch noch in kear it plaatsje by opdracht 2. Neam de wurden dy't de learlingen fûn hawwe. Freegje nei de regel dy't dêrby heart.

Regels, fonetyk en ekstra

fonetysk	lûd	foarbyld Frysk	voorbeeld Nederlands
k	de k		
	lykas yn kâld	kaktus	kaas
s	de s		
	lykas yn sân	sirkus	stoel

De wurden dy't yn it Nederlânsk mei in 'c' skreaun wurde, skriuwst yn it Frysk mei in 's' of in 'k'. Der sit gjin ferskil yn útspraak tusken dy Nederlânske wurden mei in 'c' en de Fryske oersettingen.

- 'Kaktus' en 'cactus' wurde beide útsprutsen as /kaktəs/
- 'Sirkus' en 'circus' wurde beide útsprutsen as /sirkəs/

Yntroduksje:

Nim mei de learlingen de regel fan dizze les troch.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Dy kola prikt as in kaktus."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre dy't yn it Nederlânsk mei in 'c' skreaun wurde. Yn it Frysk skriuwst de 'c' allinne yn de letterkombinaasje 'ch' as yn 'baarch' en by lienwurden. Oars skriuwst yn it Frysk watst hearst. Skriuw op it boerd it wurd 'kola' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze.

Sprek no it wurd 'kaktus' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'kaktus' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Ik skriuw geheime sifers mei it sop fan in sitroen."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre dy't yn it Nederlânsk mei in 'c' skreaun wurde. Yn it Frysk skriuwst de 'c' allinne yn de letterkombinaasje 'ch' as yn 'baarch' en by lienwurden. Oars skriuwst yn it Frysk watst hearst. Skriuw op it boerd it wurd 'sifer' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze en wiis de 's' oan.

Sprek no it wurd 'sitraen' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'sitraen' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

As ekstra kin ferwiisd wurde nei de 'x' en de 'q'. Dy wurde yn it Frysk ek net skreaun. Witte de learlingen hoe't dat dan moat? Foar de 'x' wurdt 'ks' skreaun en foar de 'q' (qu) wurdt 'kw' skreaun. Dizze les giet oer de 'k' en 's' yn plak fan de 'c' yn it Nederlânsk.

Diktee:

Begjin mei it diktee. Lit alle learlingen de wurden opskriuwe yn it wurkboek. Lit de learlingen ek omsirkelje om hokker regel it giet.

1. In soad **sukses** by dit diktee!
(skriuw op: sukses)
2. De dief moast yn 'e **sel** sitte.
(skriuw op: sel)
3. Ik ha in kaartsje foar it **sirkus**.
(skriuw op: sirkus)
4. De **akrobaat** hinget oan 'e trapeze.
(skriuw op: akrobaat)
5. Ik sil mei myn nicht nei in **konsert**.
(skriuw op: konsert)

Opdracht 1:

Dizze opdracht dochst klassikaal. Lês it gedicht of lit it audiofragmint by dizze opdracht hearre. It audiofragmint is te finen op de webside. Lit de learlingen de earste kear lústerje en meilêze. Werkenne se de wurden dy'tst yn it Nederlânsk mei in c skriuwst? Begripe se it grapke oan 'e ein? (Kwa rym soe dêr 'wk' stean moatte, mar wc is yn it Frysk gewoan wc).

Learlingen kinne it gedicht sels ek foarlêze. Lit se dêrnei de opdrachten meitsje. Sjoch de opdrachten mei-inoar nei en lit de learlingen eventuele flaters ferbetterje.

► Antwurden

cafe	–	kafee
concert	–	konsert
cabaret	–	kabaret
canon	–	kanon
cactus	–	kaktus
citroensap	–	sitroensop
cacao	–	kakao
cola	–	kola

Opdracht 2:

De learlingen sykje yn it plaatsje fiif wurden dy't yn it Nederlânsk mei in 'c' skreaun wurde. Foar ekstra stipe kinne se sjen nei de anagrammen. Mochten se der net útkomme, dan kinne se ek noch harkje nei it lûdsfragmint op de webside.

► Antwurden

1. kavia
2. semint
3. kado
4. sûkelade
5. kondukteur

Opdracht 3:

Soargje derfoar dat der Fryske boeken en/of tydskriften klearlizze. Lit de learlingen yn twa- of trijetallen gearwurkje. Stimulearje de learlingen om oare wurden te sykjen as yn de oare opdrachten. De wurden skriuwe se op yn harren wurkboek. As se it Nederlânske wurd net witte, lit se dat dan opsykje yn in wurdboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

De learlingen betinke it goede wurd by de beskriuwing. Let op: guon wurden hawwe yn it Nederlânsk in 'x' of 'qu'. Yn it Frysk skriuwst dan watst hearst: 'ks' of 'kw'.

► Antwurden

- | | |
|-------------------|----------------|
| 1. kavia | 10. sukses |
| 2. sûkeladeletter | 11. skuorre |
| 3. kola | 12. eksamen |
| 4. sifer | 13. ekstra |
| 5. sitroen | 14. sirkus |
| 6. kafee | 15. kondukteur |
| 7. konsert | 16. akwarium |
| 8. taksy | 17. skatkiste |
| 9. kaktus | |

De oplossing:

ik kin Frysk skriuwe

HANDLEIDING



bij staveringsline
WURKBOEK 4

Algemene handleiding en verantwoording

Visie

Het aanleren van spellingsregels is niet een doel op zich. Goed kunnen spellen is één van de vaardigheden die kunnen helpen bij het schrijven van (goede) teksten. De spellingsregels kennen, staat niet gelijk aan het kunnen schrijven van een goede tekst. Het uiteindelijke doel is om kwalitatief goede Friese teksten te kunnen schrijven. Daarom is er gekozen voor een boekje met aan de ene kant Skriuwlessen (het doel) en aan de andere kant Staveringslessen (de theorie, de vaardigheid).

Opbouw

De schrijfflessen zijn opgebouwd volgens een stappenplan. Dit stappenplan geeft houvast om tot het uiteindelijke product te komen. Stap één bestaat uit het verzamelen en opschrijven van de gedachten. In stap twee wordt een keuze gemaakt uit alles wat opgeschreven is bij de eerste stap en in de derde stap wordt het uiteindelijke product gemaakt. De spellingslessen zijn ook volgens een vast stramien opgebouwd. De les begint met een doel en het aanbieden van de regels die van toepassing zijn. Daarna geeft de leerkracht een introductie. In de introductie wordt aan de hand van voorbeeldwoorden en zinnen toegewerkt naar het schrijven van een kapstokwoord: een woord dat de regel representeert. Het kapstokwoord helpt de leerling de regel beter te onthouden en toe te passen.

De introductie is opgebouwd volgens het vijf-stappenplan:

1. Ik luister naar het woord en zeg het woord na.
2. Ik deel het woord op in klanken of lettergrepen.
3. Hoor ik iets bijzonders? Welke afspraak hoort daarbij?
4. Ik schrijf het woord.
5. Ik controleer het woord. Heb ik het goed geschreven?

Na de introductie volgt een startdictee met woorden die bij de regels horen. De volgende opdracht (opdracht 1) is een Friese tekst, bijvoorbeeld een liedje, gedicht of krantenbericht. Opdracht 2 is een zoekplaat. Bij opdracht 3 zoeken leerlingen zelf woorden op in boeken of tijdschriften. Als er geen fysieke teksten beschikbaar zijn, kan de onlineversie van Tsjil Magazine gebruikt worden. Deze is gratis verkrijgbaar via: cedinonderwijs.nl/tsjil. De laatste opdracht is een verdiepende opdracht die de leerlingen uitdaagt om nog eens met de regel(s) van deze les aan het werk te gaan.

Inzet

De schrijfflessen en spellingslessen hebben gemeen dat in de titel van de schrijfflessen dezelfde letters voorkomen als in de spellingslessen worden behandeld. Hoe de lessen ingezet worden is aan de leerkracht zelf. Het is mogelijk om eerst een spellingsles te maken en dan de bijpassende schrijffles, maar het kan natuurlijk ook andersom. Het is ook mogelijk om naar aanleiding van geschreven producten te kijken in welke categorie de leerlingen nog veel fouten maken en op basis daarvan de spellingslessen aan te bieden.

Terminologie

In dit boekje komt zo nu en dan terminologie voor die wellicht uitleg nodig heeft. Sommige begrippen komen niet in de Nederlandse handleiding voor, maar zijn hier voor de volledigheid wel opgenomen.

- **wurdliid** – lettergreep
- **tiidwurden** – werkwoorden
- **brekking** – een klankverschuiving in een woord
- **stimleas** – stembanden trillen niet bij de uitspraak
- **stimhawwend** – stembanden trillen wel bij de uitspraak
- **lûd** – klinker
- **klank** – klank
- **twalûd** – twee klanken die je in één adem uitspreekt
- **bylûd** – medeklinker
- **kapke** – het dakje op de â, ê, ô of û.

In de introductie wordt onderscheid gemaakt tussen klanken en geschreven letters of woorden. Als het over klanken gaat, dan zijn ze aangegeven met rood en staan ze tussen twee streepjes. Bijvoorbeeld: "je hoort dan /f/." Als het om geschreven letters of woorden gaat, staan ze tussen aanhalingstekens. Bijvoorbeeld: "Dat schrijf je zo: 'skoalle'."

Regels, fonetiek en extra

Bij alle spellingslessen staan kaders. In zo'n kader staan allereerst een fonetische weergave, een beschrijving van de geluiden, een voorbeeld van het geluid in het Fries en een voorbeeld van het geluid in het Nederlands of een andere taal. Ten tweede staan er nog extra regels en informatie voor de leerkracht. Deze informatie kan worden ingezet om bepaalde zaken te verduidelijken en als verdieping voor de leerlingen die daarom vragen.

Audio

Bij het dictee en bij sommige opdrachten is audio beschikbaar. Dat wordt aangegeven met een icoontje. De audiofragmenten zijn online te vinden, op staveringsline.frl.

Of gebruik deze QR-code:



Les 1 • eo

In deze les leren de leerlingen wanneer zij in het Fries eo moeten schrijven.

Regel:

Woorden met **eo** moet je uit het hoofd leren.
(kapstokwoord: **freon**)

Voorbereiding:

- Zorg ervoor dat de geluidsfragmenten voor de leerlingen klaarstaan. Je kunt de zinnen zelf ook voorlezen.
- Leg Friese boeken en/of tijdschriften klaar voor opdracht 3.

Terugkoppeling:

In het vorige boekje hebben de leerlingen geleerd over de ij, oa, oe, uo, ie, ea en oai. Kapstokwoorden daarbij waren 'bij', 'doar', 'doarren', 'foet', 'muorre', 'kastiel', 'stiennen', 'keal', 'beammen' en 'koai'. Kies een aantal kapstokwoorden uit en vraag de leerlingen naar de regels die daarbij horen.

Introductie:

Neem met de leerlingen de regel van deze les door.

De 'eo' is een tweeklank en klinkt als /**ö.ə**/. Spreek de Friese 'eo' rustig uit en laat de leerlingen goed luisteren.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Ik sjoch myn freon op sneon."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen die een /**ö.ə**/-klank hebben. De 'eo' is een tweeklank. Schrijf op het bord het woord 'sneon' en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen.

Spreek nu het woord 'freon' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken

Regels, fonetiek en extra			
fonetisch	klank	voorbeeld Fries	voorbeeld Nederlands
ö.ə	de eu folge troch de e (van de)	freon gleon	deur

Het Fries heeft drie lettercombinaties die de klank /ö.ə/ vertegenwoordigen:

- Als 'eu' in het woord 'kleur'
- Als 'eau' in (meestal) de verleden tijd en meervoudsvormen van iuw-werkwoorden, bijvoorbeeld 'treaun', 'dreaun', 'skreaun'
- Als 'eo' in het woord 'freon'.

horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'freon' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Er zijn in het Fries niet zoveel woorden met 'eo'. Er zijn wel woorden met dezelfde klank, die op een andere manier worden geschreven. Daarom moeten de woorden met 'eo' uit het hoofd geleerd worden.

Het woord 'sneon' wordt in de Friese Wouden niet gebruikt. Daar wordt het woord 'saterdei' gebruikt voor die dag in de week. Toch is het ook voor leerlingen uit 'de Wâlden' goed om te weten dat het woord 'sneon' een van de woorden met 'eo' is.

Dictee:

Begin met het dictee. Laat alle leerlingen de woorden opschrijven in het werkboek. Laat de leerlingen ook omcirkelen om welke regel het gaat (in dit geval kan alleen het plaatje 'freon' omcirkeld worden).

1. Myn broer is myn bêste **freon**.
(skriuw op: freon)
2. Op **sneon** ha wy altyd in wedstriid.
(skriuw op: sneon)
3. It doarpke **Leons** leit flak by Ljouwert.
(skriuw op: Leons)
4. Foarsichtich ite, it sop is noch **gleon**!
(skriuw op: gleon)
5. Yn 'e fakânsje gean ik by myn **freondinne** útfanhûs.
(skriuw op: freondinne)

Opdracht 1:

Deze opdracht doe je klassikaal. Lees de tekst van het verhaaltje voor of laat het audio-fragment bij deze opdracht horen. Het audio-fragment is te vinden op de website. Laat de leerlingen luisteren en letten op de klank /ö.ə/ als in 'freon'. Laat het verhaaltje een tweede keer horen. Laat de leerlingen meelezen en alle woorden met de 'eo' van 'freon' groen kleuren. Niet in alle woorden met de lettercombinatie 'eo' klinkt deze zoals in 'freon'. Laat de leerlingen alle woorden met een 'eo' die niet klinkt als in 'freon' blauw kleuren.

► Antwoorden

eo fan freon	oare wurden mei eo
freonen	fideo
gleonhjit	Napoleons
gleone	neonrôze
sneontemiddei	Kameleon
freondinnen	Meteoryt
freonen	akkordeon
miljeufreonlik	fideo
freonegroep	akkordeon
freonen	
bistefreon	
freonen	
gleone	
sneon	

Laat ze de woorden die ze gevonden hebben voorlezen. De leerlingen schrijven de woorden met 'eo' in de goede rij.

Weten de leerlingen wat de woorden betekenen of kunnen ze dat bedenken? Gebruik eventueel [frysker.nl](https://www.frysker.nl) om woorden op te zoeken.

In groep **freonen** sit byelkoar.
Se sitte yn it skaad, want yn 'e sinne is it **gleonhjit**.
Se moatte in **fideo** meitsje foar skoalle.
Mar der is op dizze **gleone sneontemiddei** neat te belibjen.
Se suchtsje.
'Ha jim ek sin yn in suertsje?' freget ien fan de **freondinnen**.
Se hellet in pûdsje **Napoleons** út har **neonrôze** rêchsek.
Ien fan de **freonen** wol it papierke op 'e grûn smite.
'Hee! Dat is net **miljeufreonlik**! Doch it papierke mar yn dyn bûse.'
Dan hearre se muzyk.
Wêr komt it wei?
Yn it wetter leit in boatsje.
It liket wol wat op de **Kameleon**.

Mar dit boatsje hjit De **Meteoryt**.
Op de boat sit in man mei in **akkordeon**.
Hy spilet fleurige ferskes.
By syn fuotten lizze twa hûnen en in kat.
As de man de **freonegroep** sjocht, hâldt er op fan spyljen.
'Spylje jo foar de bisten?' freegje de **freonen**.
'Ja, de bisten binne gek op muzyk en ik bin gek op bisten. Mar ik spylje foar elk dy't it hearre wol.'
'Wy moatte in **fideo** meitsje foar skoalle. Meie wy jo filmje as jo spylje?'
De **bistefreon** fynt it goed.
De **freonen** aaie de bisten en dûnsje op de muzyk fan de **akkordeon**.
Sa is der dochs wat te belibjen op dy saaie **gleone sneon**.

De leerlingen zoeken in het plaatje vijf woorden met 'eo' als in 'freon'. Voor extra steun kunnen ze naar de anagrammen kijken. Mochten ze er niet uitkomen, dan kunnen ze ook luisteren naar het geluidsfragment op de website.

1. freon
2. sneon
3. gleon
4. freondinne
5. Greonterp

Zorg ervoor dat er Friese boeken en/of tijdschriften klaarliggen. Laat de leerlingen in twee- of drietallen samenwerken. Stimuleer de leerlingen om andere woorden te zoeken dan in de andere opdrachten. De woorden schrijven ze op in het werkboek. Als ze het Nederlandse woord niet weten, laat ze dat dan opzoeken in het woordenboek of op [fryske.nl](https://www.fryske.net).

Bij de opdracht staan 9 woorden met de 'eo'. Die woorden passen op één manier in de vakjes. Tip om te beginnen: tel de letters van de woorden en begin met het woord dat een uniek aantal letters heeft ('freonlik'). Dat woord past maar op één plek in het raster. Puzzel van daaruit de andere woorden in het raster.



Les 2 • iuw

In deze les leren de leerlingen wanneer zij in het Fries iuw moeten schrijven.

Regel:

Woorden met iuw moet je uit het hoofd leren. (kapstokwoord: skriuwe)

Voorbereiding:

- Zorg ervoor dat de geluidsfragmenten voor de leerlingen klaarstaan. Je kunt de zinnen zelf ook voorlezen.
- Leg Friese boeken en/of tijdschriften klaar voor opdracht 3.

Terugkoppeling:

Blik terug op de vorige les. Bekijk nog een keer het plaatje bij opdracht 2. Noem de woorden die de leerlingen hebben gevonden. Vraag naar de regel die daarbij hoort.

Regels, fonetiek en extra			
fonetisch	klank	voorbeeld Fries	voorbeeld Nederlands
i:ɥ	de y, dan de ú (van thú <u>s</u>) gevolgd door û	mi <u>uw</u> i <u>uw</u> li <u>uw</u>	interview
jo.ɥ	de j, dan de o (van bok) gevolgd door û	bedri <u>uw</u> skriu <u>we</u> pri <u>uwe</u>	yoga

Introductie:

Neem met de leerlingen de regel van deze les door.

De 'iuw' is soms een tweeklank en soms een drieklank en kan in het Fries dus op twee manieren uitgesproken worden. In sommige woorden spreek je de 'iuw' altijd uit als /i:ɥ/ zoals in 'miuw'. In andere woorden kan de 'iuw' uitgesproken worden als /i:ɥ/ of als /jo.ɥ/. Laat de 'iuw'-klank in het woord 'triuwe' op twee manieren horen. Laat de leerlingen de woorden ook uitspreken. Hoe spreken zij de 'iuw' uit?

Lees dan de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Wy moatte in brief skriuwe nei in bedriuw."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen met de 'iuw'. Die klank klinkt als de 'iuw' in 'miuw' (/i:ɥ/) of lijkt op de 'eau' van 'sleau' (/jo.ɥ/) van de volgende les. Als je het woord

schrijft, komt er na de 'iuw' een 'w'. Die 'w' hoor je niet: het is een stomme letter. Schrijf op het bord het woord 'bedriuw' als voorbeeld en spreek het op twee manieren uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen.

Spreek nu het woord 'skriuwe' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'skriuwe' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Vertel nog een keer: sommige woorden worden altijd uitgesproken als /i:ɥ/ ('y' met daarna de 'ú' en de 'û'), zoals 'liuw', en sommige woorden met 'iuw' kunnen worden uitgesproken met /jo.ɥ/ (de 'j', de 'o' met daarna 'û'), zoals 'skriuwe'. Dat kan betekenen dat sommige woorden uit het hoofd geleerd moeten worden.

Dictee:

Begin met het dictee. Laat alle leerlingen de woorden opschrijven in het werkboek. Laat de leerlingen ook omcirkelen om welke regel het gaat (in dit geval kan alleen het plaatje 'skriuwe' omcirkeld worden).

1. Fiskien ademje troch harren **kiuwen**.
(skriuw op: kiuwen)
2. Mei ik alfêst in koekje **priuwe**?
(skriuw op: priuwe)
3. Sake **triuwt** de karre by de bult op.
(skriuw op: triuwt)
4. Yn de foarige **iuw** is de auto útfûn.
(skriuw op: iuw)
5. By dat **bedriuw** meitsje se túnhúskes.
(skriuw op: bedriuw)

Opdracht 1:

Deze opdracht doe je klassikaal. Lees de tekst voor of laat de tekst horen via het audiofragment op de website. Laat de leerlingen luisteren en letten op de klanken /i:u/ en /jo.u/. Laat de leerlingen meelesen en alle woorden met 'iuw' kleuren. De leerlingen schrijven de woorden met 'iuw' onder de tekst nog een keer op.

► Antwoorden

1. driuwen
2. wiuwe
3. driuwt
4. miuwen
5. oerbliuwsels
6. driuwe
7. oerbliuwt
8. bliuwe

Opdracht 2:

De leerlingen zoeken in de zoekplaat naar woorden met 'iuw'. Voor extra steun kunnen ze naar de anagrammen kijken. Mochten ze er niet uitkomen, dan kunnen ze ook luisteren naar het geluidsfragment op de website.

► Antwoorden

1. driuwe
2. miuw
3. skriuwe
4. kiuw
5. wiuwe

Opdracht 3:

Zorg ervoor dat er Friese boeken en/of tijdschriften klaarliggen. Laat de leerlingen in tweetallen of drietallen samenwerken. Stimuleer de leerlingen om andere woorden te zoeken dan in de andere opdrachten. De woorden schrijven ze op in het werkboek. Als ze het Nederlandse woord niet weten, laat ze dat dan opzoeken in het woordenboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

De leerlingen lezen voor zichzelf of in tweetallen het plaatjesgedicht 'Winter' van Auck Peanstra. Laat ze ook goed luisteren: past het woord dat ze hebben gekozen in het ritme van het gedicht?

De oorspronkelijke tekst:

It is winter, it hat ferzen,
de **sleat** leit fol mei iis.
Ik byn de **redens** ûnder,
win anst de earste **priis**.
Op 'e wâl ropt in **eintsje**,
hy trillet yn 'e **snie**:
'Ik woe graach dat it reinde,
de **sleat** wer wetter wie.'

Misschien kiezen de leerlingen wel andere woorden die ook in de zin passen, dat is ook goed.

Dan lezen ze het gedicht 'Wolken' van Hans en Monique Hagen uit de bundel 'Do bist de leafste'. Laat ze nadenken over woorden die ze kunnen tekenen. Naast het gedicht is ruimte om het plaatjesgedicht te maken, maar het mag natuurlijk ook op een los vel papier. De gedichten kunnen dan worden opgehangen in de klas. Laat de leerlingen hun plaatjesgedicht met elkaar delen en er met elkaar over praten. Hebben ze dezelfde woorden gekozen om te tekenen? Laat ze elkaars plaatjesgedichten lezen.

Les 3 • eau

In deze les leren de leerlingen wanneer zij in het Fries eau moeten schrijven.

Regel:

Woorden met eau moet je uit het hoofd leren. (kapstokwoord: preaun)

Voorbereiding:

- Zorg ervoor dat de geluidsfragmenten voor de leerlingen klaarstaan. Je kunt de zinnen zelf ook voorlezen.
- Leg Friese boeken en/of tijdschriften klaar voor opdracht 3.

Terugkoppeling:

Blik terug op de vorige les. Bekijk nog een keer het plaatje bij opdracht 2. Noem de woorden die de leerlingen hebben gevonden. Vraag naar de regel die daarbij hoort.

Introductie:

Neem met de leerlingen de regel van deze les door.

In verschillende woorden kan de 'eau' verschillend klinken. De 'eau' van 'sleau' /sljo.ɥ/ klinkt anders dan de 'eau' van 'ik ha skreaun' /skrö.ən/. In 'skreaun' klinkt de 'eau' hetzelfde als de 'eo' van 'freon'. Daarom moeten woorden met 'eau' uit het hoofd geleerd worden.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:

"De kok leaude dat it iten lekker wie, neidat er it preaun hie."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen die een 'eau'-klank hebben. De 'eau' heeft in de beide woorden die de leerlingen kunnen vinden een andere klank. Schrijf op het bord het woord 'leaude' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen.

Regels, fonetiek en extra

fonetisch	klank	voorbeeld Fries	voorbeeld Nederlands
ö.ə	de eu gevolgd door de e (van de)	freon preaun	deur
jo.ɥ	de j, dan de o (van bok) gevolgd door een û	sleau skriuwe	yoga

- Er zijn in het Fries niet zoveel woorden met 'eau'. In het Fries wordt de 'eau' op verschillende manieren uitgesproken. Als /jo.ɥ/ en als /ö.ə/. De 'eau' met de /ö.ə/-klank komt het meest voor in de verleden tijd en de voltooid tijd van werkwoorden.

Voorbeelden:

- triuwe - treau - ha treaun
- driuwe - dreau - ha dreaun
- bliuwe - bleau - bin bleaun
- skriuwe - skreau - ha skreaun
- wriuwe - wreau - ha wreaun
- Werkwoorden met '-iuwe' krijgen dus in veel gevallen 'eau' in de verleden tijd en het voltooid deelwoord, maar niet altijd (bijv.: wiuwe - wiuwde - ha wiuwd).
- De 'eau' met de /jo.ɥ/-klank komt ook voor in een aantal woorden dat tegenwoordig niet zoveel meer gebruikt wordt.
Voorbeelden: 'reauke' (kop-en-schoteltje), 'greau' (overblijfsel van uitgebakken spek), 'kleauwe' (houtjes splijten voor bijv. de kachel), 'reau' (gerei), 'kleau' (kloof), 'kreauwe' (ruziemaken).
- Woorden met 'eau', die als /jo.ɥ/ uitgesproken worden en die vaker voorkomen zijn: 'sleau', 'leauwe', 'skreauwe', 'skreau' (schreeuw).

Spreek nu het woord 'preaun' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'preaun' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Dictee:

Begin met het dictee. Laat alle leerlingen de woorden opschrijven in het werkboek. Laat de leerlingen ook omcirkelen om welke regel het gaat (in dit geval kan alleen het plaatje 'preaun' omcirkeld worden).

1. Gerbrich wol it ferhaal net *leauwe*.
(skriuw op: leauwe)
2. Dat liket my sterk *oerdreaun*.
(skriuw op: oerdreaun)
3. Beppe seach in mûs en joech in *skreau*.
(skriuw op: skreau)
4. Der *dreau* in dikke tûke yn 'e sleat.
(skriuw op: dreau)
5. Master hat de dikke matte ûnder it klimrek *treaun*.
(skriuw op: treaun)

Opdracht 1:

Deze opdracht doe je klassikaal. Lees de tekst van het gedicht voor of laat het audiofragment bij deze opdracht horen. Het audiofragment is te vinden op de website. Praat kort over het gedicht. Waar gaat het over? Laat de leerlingen letten op de klank /ö.ə/ als in 'preaun'. Laat het gedicht een tweede keer horen. De leerlingen lezen mee en proberen de woorden op te schrijven bij het goede nummer. Laat ze de woorden voorlezen die ze hebben opgeschreven. De woorden met 'eau' in het gedicht zijn allemaal het voltooid deelwoord van een werkwoord. Laat ze achter de ingevulde voltooid deelwoorden het hele werkwoord invullen.

► Antwoorden

- | | | |
|------------|---|---------|
| 1. bleaun | - | bliuwe |
| 2. skreaun | - | skriuwe |
| 3. treaun | - | triuwe |
| 4. dreau | - | driuwe |

Opdracht 2:

De leerlingen zoeken in het plaatje vijf woorden met 'eau' als in 'preaun'. Voor extra steun kunnen ze kijken naar de anagrammen. Mochten ze er niet uitkomen, dan kunnen ze ook luisteren naar het geluidsfragment op de website.

► Antwoorden

1. treaun
2. preaun
3. dreau
4. skreau
5. sleau

Opdracht 3:

Zorg ervoor dat er Friese boeken en/of tijdschriften klaarliggen. Laat de leerlingen in twee- of drietallen samenwerken. Stimuleer de leerlingen om andere woorden te zoeken dan in de andere opdrachten, al zal dat niet meevallen, omdat er niet zoveel woorden met 'eau' (als in 'preaun') zijn. De woorden schrijven ze op in het werkboek. Als ze het Nederlandse woord niet weten, laat ze dat dan opzoeken in het woordenboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

Veel woorden met 'eau' zijn een vorm van een werkwoord ('tiidwurd'). Dat kan de verleden tijd zijn of het voltooid deelwoord. In deze opdracht zoeken de leerlingen de passende vorm van het werkwoord. Het gaat in de opdracht telkens om het voltooid deelwoord.

► Antwoorden

1. Ik triuw de karre mei boadskippen.
Ik ha de karre mei boadskippen treaun.
2. De hûn bliuwt by de beam sitten.
De hûn is by de beam sitten bleaun.
(Let op de goede volgorde van de werkwoorden!)
3. Anna skriuwt in briefke foar Jesse.
Anna hat in briefke foar Jesse skreaun.
4. De flesse driuwt yn 'e see.
De flesse hat yn 'e see dreau.

Les 4 • w

In deze les leren de leerlingen wanneer zij in het Fries de overgangs-w moeten schrijven.

Regels:

- In het Fries schrijf je geen w aan het einde van een woord, behalve bij woorden met -iuw. (kapstokwoord: frou)
- Als een klinker (a-e-i-o-u) gevolgd wordt door een toonloze klank, dan schrijf je daartussen een w. (kapstokwoord: bouwe)

Vorbereiding:

- Zorg ervoor dat de geluidsfragmenten voor de leerlingen klaarstaan. Je kunt de zinnen zelf ook voorlezen.
- Leg Friese boeken en/of tijdschriften klaar voor opdracht 3.

Terugkoppeling:

Blik terug op de vorige les. Bekijk nog een keer het plaatje bij opdracht 2. Noem de woorden die de leerlingen hebben gevonden. Vraag naar de regels die daarbij horen.

Introductie:

Neem met de leerlingen de regels van deze les door.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"De frou har jurk is blau."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen die een /ɔ.u/-klank (van 'hout') hebben. Schrijf op het bord het woord 'blau' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen.

Spreek nu het woord 'frou' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'frou' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Regels, fonetiek en extra			
fonetisch	klank	voorbeeld Fries	voorbeeld Nederlands
ʊə*	een û-klank gevolgd door een stomme e	bouwe down	bouwen

* omdat de overgangs -w altijd gevolgd wordt door een toonloze klank, schrijven we die hier met de toonloze klank: /ʊə/.

De overgangs -w wordt ook geschreven als de klinker gevolgd wordt door een andere klinker zonder nadruk (een toonloze klank).
Voorbeelden: blau – blauwe, grou – grouwe,
ko – kowefleis, trou – trouwe, sleau – sleauwe,
ik sko – jim skowe, rou – rouwich

In het Fries schrijf je de 'w' aan het eind van een woord alleen bij woorden met 'iuw'. In het Nederlands is dat anders. Schrijf eventueel als voorbeeld de woorden 'frou' en 'vrouw' op het bord. Spreek de woorden rustig uit en laat de leerlingen goed luisteren. Zowel in het Fries als in het Nederlands hoor je de 'w' niet in de uitspraak. In het Fries schrijf je die 'w' ook niet.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"De fjouwer freonen bouwe in hutte."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen die een /ɔ.u/-klank (van 'hout') hebben. Schrijf op het bord het woord 'fjouwer' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen.

Spreek nu het woord 'bouwe' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'bouwe' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Als een klinker gevolgd wordt door een toonloze klank, dan schrijf je daartussen een 'w'. Wijs de leerlingen op de laatste klinker voor de 'w' en de toonloze 'e' die daarop volgt. Er kunnen meer voorbeelden gegeven worden ('mouwe', 'klauwe', 'stowe').

Dictee:

Begin met het dictee. Laat alle leerlingen de woorden opschrijven in het werkboek. Laat de leerlingen ook omcirkelen om welke regel het gaat.

1. Der sitte twa **dowen** op it dak.
(skriuw op: downen)
2. Myn favorite kleur is **blau**.
(skriuw op: blau)
3. Us buorman sil moarn **trouwe**.
(skriuw op: trouwe)
4. Kom **gau**, ik ha in ferrassing!
(skriuw op: gau)
5. Ik **fertrou** it foar gjin meter.
(skriuw op: fertrou)

Opdracht 1:

Deze opdracht doe je klassikaal. Lees het gedicht van Arjan en Iwan Hut of laat het audiofragment bij deze opdracht horen. Het audiofragment is te vinden op de website. Laat de leerlingen de eerste keer alleen luisteren. Waar gaat het gedicht over? Laat het gedicht nog een keer horen en laat de leerlingen ook meelesen. Leerlingen kunnen het gedicht zelf ook voorlezen. Laat ze daarna de beide opdrachten maken. Kijk de opdrachten samen na en laat de leerlingen eventuele fouten verbeteren.

► Antwoorden

- | | |
|-----------------|-------------------------|
| Ien gebou | – twa gebouwen |
| Twa touwen | – ien tou |
| De loft is blau | – de blauwe loft |
| De trouwe hûn | – de hûn is trou |
| De kat seit | – miau |

Bouwe

bam en tik
en boem en knik
pok en tok en
knak en klik
oei en loei en oeps
en **wau**
dêr stie op tafel
in **gebou**
in grut **gebou**
dat hie ik makke
krekt foardat it
ynmekoar sakke

Opdracht 2:

De leerlingen zoeken in het plaatje woorden met de overgangs-w, zoals in 'bouwe', en woorden zonder eind-w, zoals in 'frou'. Voor extra steun kunnen ze naar de anagrammen kijken. Mochten de leerlingen er niet uitkomen, dan kunnen ze ook luisteren naar het geluidsfragment op de website.

► Antwoorden

- | | |
|-----------|------------|
| 1. frou | 4. downen |
| 2. trouwe | 5. fjouwer |
| 3. blau | |

Opdracht 3:

Zorg ervoor dat er Friese boeken en/of tijdschriften klaarliggen. Laat de leerlingen in twee- of drietallen samenwerken. Stimuleer de leerlingen om andere woorden te zoeken dan in de andere opdrachten. De woorden schrijven ze op in het werkboek. Als ze het Nederlandse woord niet weten, laat ze dat dan opzoeken in het woordenboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

► Antwoorden

frou - gebouwen - skriuw - flau - fjouwer -
miau - wau - trouwe - downen - blau

Les 5 • stomme letters

In deze les leren de leerlingen wanneer zij in het Fries stomme letters moeten schrijven.

Regels:

- Je schrijft de l wel voor de d en t, maar je hoort de l niet.
(kapstokwoord: sâlt)
- Je schrijft de r wel voor de d, n, s en t, maar je hoort de r niet.
(kapstokwoord: boerd)

Vorbereiding:

- Zorg ervoor dat de geluidsfragmenten voor de leerlingen klaarstaan. Je kunt de zinnen zelf ook voorlezen.
- Leg Friese boeken en/of tijdschriften klaar voor opdracht 3.

Terugkoppeling:

Blik terug op de vorige les. Bekijk nog een keer het plaatje bij opdracht 2. Noem de woorden die de leerlingen hebben gevonden. Vraag naar de regels die daarbij horen.

Regels, fonetiek en extra

fonetisch	klank	voorbeeld Fries	voorbeeld Nederlands
/sɔ:t/ (sâlt)	niets; je spreekt het niet uit	sâlt	-
/gɛ:s/ (gers)	niets; je spreekt het niet uit	gers	-

Naast de genoemde regels zijn er nog een paar gevallen waarin een stomme letter kan voorkomen in het Fries. Een paar voorbeelden die veel voorkomen zijn:

- De 'f' na de 'ô'.
Voorbeeld: 'ôfmeitsje', de 'f' spreek je niet uit.
- In sommige gevallen de 'h' voor de 'j'.
Voorbeeld: 'hjoed', de 'h' spreek je niet uit.

Introductie:

Neem met de leerlingen de nieuwe regels door. Vertel de leerlingen dat deze les over 'stomme letters' gaat. Geef aan dat 'stomme letters' letters zijn die je wel schrijft, maar niet uitspreekt.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"It wurd sâlt rimet op kâld."

Schrijf de zin op het bord, maar schrijf het kapstokwoord 'sâlt' nog niet op. Spreek de zin nu duidelijk uit. Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden zien die een stomme letter hebben. Neem de woorden 'wurd' en 'kâld' als voorbeeld. De 'r' in 'wurd' en de 'l' in 'kâld' worden niet uitgesproken, maar je schrijft ze wel.

Spreek nu het woord 'sâlt' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'sâlt'

opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"De bern meie hjoed op it boerd tekenje."

Schrijf de zin op het bord, maar schrijf het kapstokwoord 'boerd' nog niet op. Spreek de zin nu duidelijk uit. Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden zien die een stomme letter hebben. Neem het woord 'bern' als voorbeeld. De 'r' in 'bern' wordt niet uitgesproken, maar je schrijft hem wel. Geef aan dat in 'hjoed' ook een stomme letter zit, namelijk de 'h'.

Spreek nu het woord 'boerd' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'boerd' opschrijven in het werkboek.

Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Vertel de leerlingen dat meer letters in het Fries stom kunnen zijn, maar dat die nu nog niet worden behandeld.

Dictee:

Begin met het dictee. Laat alle leerlingen de woorden opschrijven in het werkboek. Laat de leerlingen ook omcirkelen om welke regel het gaat.

1. Us heit hat in **burd**.
(skriuw op: burd)
2. **Wâld** is in oar wurd foar bosk.
(skriuw op: wâld)
3. De hûn swaaid fleurich mei syn **sturt**.
(skriuw op: sturt)
4. Doutzen stie te wachtsjen foar de **poarte**.
(skriuw op: poarte)
5. It **gers** wie hielendal wiet.
(skriuw op: gers)

Opdracht 1:

Deze opdracht doe je klassikaal. Lees de tekst van het verhaal voor of laat het audiofragment bij deze opdracht horen. Het audiofragment is te vinden op de website. Laat de leerlingen luisteren en daarbij letten op de stomme letters. Laat het verhaal een tweede keer horen. Laat de leerlingen meelesen en de missende woorden invullen.

► Antwoorden

1. hjoed
2. oars
2. oars
3. wrâld
4. dêr't*
5. hâld
6. herten

* in het liedje wordt 'wêr't' gezongen, dat moet eigenlijk 'dêr't' zijn.

Opdracht 2:

De leerlingen zoeken in het plaatje vijf woorden met stomme letters. Voor extra steun kunnen ze naar de anagrammen kijken. Mochten ze er niet uitkomen, dan kunnen ze ook luisteren naar het geluidsfragment op de website.

► Antwoorden

1. kâld
2. jierdei
3. hjerst
4. swart
5. learzens

Opdracht 3:

Een andere opdracht dan anders. Aan de linkerkant staan allemaal woorden met een stomme letter. Aan de rechterkant staan letters. De leerlingen trekken een lijn van het woord naar de stomme letter die in dat woord staat. Op de website vind je een audioversie van de opdracht.

► Antwoorden

dy'tsto	→ t
hjoeddeistich	→ h
sturt	→ r
wrâld	→ l
rydsto	→ d
foarjier	→ j
komôf	→ f

Opdracht 4:

De leerlingen lezen de tekst of luisteren naar het audiofragment op de website. Geef aan dat er buiten de regels die ze aangeboden hebben gekregen nog meer stomme letters zijn. De leerlingen kleuren de stomme letters in de tekst.

► Antwoorden

Hjoed ha ik myn jierdei, sei de fiskferkeaper út de Wâlden.
Hy pakte in board mei sâlte hjerring út it kuolkastke.
Wolle jim ek sa'n lekker kâld fiskje mei sipeltsjes?
Pak him mar by de sturt.
Jim moatte it no witte, oars ferdwine se by it ôffal.
Mei in fiis gesicht ha ik der ien ôfhelle en opiten.
Hjir krijst wol bot toarst fan.
Se moasten it ferbiede, dy sâlte hjerring.

Les 6 • gjin c, mar k of s

In deze les leren de leerlingen hoe zij woorden schrijven die in het Nederlands een c hebben.

Regel:

In het Fries schrijf je geen c: luister naar de klank en schrijf k of s.

(kapstokwoorden: kaktus en sitroen)

Vorbereiding:

- Zorg ervoor dat de geluidsfragmenten voor de leerlingen klaarstaan. Je kunt de zinnen zelf ook voorlezen.
- Leg Friese boeken en/of tijdschriften klaar voor opdracht 3.

Terugkoppeling:

Blik terug op de vorige les. Bekijk nog een keer het plaatje bij opdracht 2. Noem de woorden die de leerlingen hebben gevonden. Vraag naar de regels die daarbij horen.

Regels, fonetiek en extra

fonetisch	klank	voorbeeld Fries	voorbeeld Nederlands
k	de k als in kâld	kaktus	kaas
s	de s als in sân	sirkus	stoel

De woorden die in het Nederlands met een 'c' geschreven worden, schrijf je in het Fries met een 's' of een 'k'. Er zit geen verschil in uitspraak tussen die Nederlandse woorden met een 'c' en de Friese vertalingen.

- 'Kaktus' en 'cactus' worden beide uitgesproken als /kaktəs/
- 'Sirkus' en 'circus' worden beide uitgesproken als /sirkəs/

Introductie:

Neem met de leerlingen de regel van deze les door.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Dy kola prikt as in kaktus."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen die in het Nederlands met een 'c' worden geschreven. In het Fries schrijf je de 'c' alleen in de lettercombinatie 'ch', zoals in 'baarch', en bij leenwoorden. Anders schrijf je in het Fries wat je hoort. Schrijf op het bord het woord 'kola' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen.

Spreek nu het woord 'kaktus' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'kaktus' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Ik skriuw geheime sifers mei it sop fan in sitroen."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen die in het Nederlands met een 'c' worden geschreven. In het Fries schrijf je de 'c' alleen in de lettercombinatie 'ch', als in 'baarch', en bij leenwoorden. Anders schrijf je in het Fries wat je hoort. Schrijf op het bord het woord 'sifer' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen en wijs de 's' aan.

Spreek nu het woord 'sitraen' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'sitraen' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Als extra kan worden verwezen naar de 'x' en de 'q'. Die worden in het Fries ook niet geschreven. Weten de leerlingen hoe dat dan moet? Voor de 'x' wordt 'ks' geschreven en voor de 'q' (qu) wordt 'kw' geschreven. Deze les gaat over de 'k' en 's' in plaats van de 'c' in het Nederlands.

Dictee:

Begin met het dictee. Laat alle leerlingen de woorden opschrijven in het werkboek. Laat de leerlingen ook omcirkelen om welke regel het gaat.

1. In soad **sukses** by dit diktee!
(skriuw op: sukses)
2. De dief moast yn 'e **sel** sitte.
(skriuw op: sel)
3. Ik ha in kaartsje foar it **sirkus**.
(skriuw op: sirkus)
4. De **akrobaat** hinget oan 'e trapeze.
(skriuw op: akrobaat)
5. Ik sil mei myn nicht nei in **konsert**.
(skriuw op: konsert)

Opdracht 1:

Deze opdracht doe je klassikaal. Lees het gedicht of laat het audiofragment bij deze opdracht horen. Het audiofragment is te vinden op de website. Laat de leerlingen de eerste keer luisteren en meelesen. Herkennen ze de woorden die je in het Nederlands met een 'c' schrijft? Snappen ze het grapje aan het eind? (Qua rijm zou er 'wk' moeten staan, maar wc is in het Fries gewoon wc).

Leerlingen kunnen het gedicht ook zelf voorlezen. Laat ze daarna de opdrachten maken. Kijk de opdrachten samen na en laat de leerlingen eventuele fouten verbeteren.

► Antwoorden

cafe	–	kafee
concert	–	konsert
cabaret	–	kabaret
canon	–	kanon
cactus	–	kaktus
citroensap	–	sitroensop
cacao	–	kakao
cola	–	kola

Opdracht 2:

De leerlingen zoeken in de zoekplaat vijf woorden die in het Nederlands met een 'c' geschreven worden. Voor extra steun kunnen ze naar de anagrammen kijken. Mochten ze er niet uitkomen, dan kunnen ze ook luisteren naar het geluidsfragment op de website.

► Antwoorden

1. kavia
2. semint
3. kado
4. sûkelade
5. kondukteur

Opdracht 3:

Zorg ervoor dat er Friese boeken en/of tijdschriften klaarliggen. Laat de leerlingen in twee- of drietallen samenwerken. Stimuleer de leerlingen om andere woorden te zoeken dan in de andere opdrachten. De woorden schrijven ze op in het werkboek. Als ze het Nederlandse woord niet weten, laat ze dat dan opzoeken in het woordenboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

De leerlingen bedenken het goede woord bij de beschrijving. Let op: sommige woorden hebben in het Nederlands een 'x' of 'qu'. In het Fries schrijf je dan wat je hoort: 'ks' of 'kw'.

► Antwoorden

- | | |
|-------------------|----------------|
| 1. kavia | 10. sukses |
| 2. sûkeladeletter | 11. skuorre |
| 3. kola | 12. eksamen |
| 4. sifer | 13. ekstra |
| 5. sitroen | 14. sirkus |
| 6. kafee | 15. kondukteur |
| 7. konsert | 16. akwarium |
| 8. taksy | 17. skatkiste |
| 9. kaktus | |

De oplossing:

ik kin Frysk skriuwe